

Đại thi hào Nguyễn Du - DANH NHÂN VĂN HOÁ

(trích Bài phát biểu khai mạc Hội thảo khoa học Đại thi hào Nguyễn Du - Danh nhân văn hóa,

ngày 1/12/2005 tại Hà Nội)

T.S. PHẠM QUANG NGHỊ*

Ảnh: Phạm Lự

Nôm nay, tại thủ đô Hà Nội, chúng ta tổ chức trọng thể cuộc hội thảo khoa học kỷ niệm 240 năm năm sinh Nguyễn Du - nhà thơ vĩ đại của dân tộc Việt Nam - Người được Đoàn chủ tịch Hội đồng Hoà bình thế giới quyết định kỷ niệm trọng thể vào dịp 200 năm năm sinh của Người.

Thời đại thi hào Nguyễn Du sống là lúc chế độ phong kiến Việt Nam đã bước sang

giai đoạn khủng hoảng trầm trọng. Đó là thời kỳ vùng dậy mãnh liệt của phong trào nông dân khởi nghĩa, đỉnh cao là khởi nghĩa Tây Sơn. Đó là một thời kỳ biến động dữ dội của lịch sử, xã hội, con người mà nhà thơ đã phải thốt lên "Những điều trông thấy mà đau đớn lòng".

* BỘ TRƯỞNG BỘ VĂN HOÁ - THÔNG TIN

Sinh ra trong một gia đình quý tộc trí thức và tài hoa, kết quả của sự "hoà huyết", chung đúc tinh anh giữa hai vùng văn hoá lớn của đất nước là Hà Tĩnh - quê cha và Kinh Bắc - quê mẹ, Nguyễn Du sớm thừa hưởng truyền thống văn hoá của hai quê nội ngoại và gia đình. Cuộc đời ông lại sớm rơi vào cảnh gia đình tan tác, chia ly. Ông đã phải trải qua hơn 15 năm gió bụi lưu lạc nơi quê vợ, quê cha, rồi gần 20 năm làm quan bất đắc chí, thân không yên, tâm không vững với nhà Nguyễn.

Ông đã chứng kiến cơn ba đào của xã hội và biết bao thân phận bị khổ đau vùi dập trong xã hội Việt Nam cuối thế kỷ XVIII đầu thế kỷ XIX. Thực tế ấy đã gieo vào tâm hồn nhà thơ một nỗi đau trần thế, nỗi đau ấy đã hun đúc, đã hoá thân thành máu thịt, tinh thần và cốt cách nhà thơ - một nghệ sĩ lớn - có trái tim nhân ái, có con mắt trông suốt sáu cõi, có tấm lòng nghĩ thấu ngàn đời như nhận xét của Mộng Liên Đường chủ nhân.

Truyện Kiều, tác phẩm lớn của Nguyễn Du, là kết tinh sâu lắng nhất về chủ nghĩa nhân đạo của Nguyễn Du và cũng là hiện thân của tinh thần, cốt cách dân tộc Việt Nam. Tình yêu thương con người của Nguyễn Du thể hiện vừa sâu sắc vừa bao la trong nhân vật Thuý Kiều. Những khắc hoạ về cuộc đời đầy oan khổ, bị dập vùi, đầy đoạ của nàng Kiều đã bộc lộ thái độ và lòng nhân ái của một nghệ sĩ vĩ đại trước những nỗi đau của con người và thời đại.

Bộ trưởng Phạm Quang Nghị ghi lưu niệm tại Khu di tích Nguyễn Du, Hà Tĩnh - Ảnh: T.L

Lịch sử văn học Việt Nam xuất hiện không ít nhà văn hoá lỗi lạc. Nhưng Nguyễn Du là người đầu tiên bằng thiên tài thơ ca đã khắc hoạ được một bức tranh xã hội đương thời vô cùng chân thật và sống động, với những gương mặt đủ loại, nhưng ông đã không hề nhắm mắt khi đặt trọn niềm thương yêu cho những thân phận bị dày xéo, đoạ đày và lên án một cách đanh thép những kẻ mang bộ mặt người nhưng lòng lang dạ sói. Trong xã hội đầy

rẫy bất công ấy, lòng nhân ái của nhà thơ luôn rạch ròi giữa yêu và ghét. Nó như một ngọn lửa sưởi ấm và nhen lên hy vọng cho các số phận đang phải chịu nỗi bất công; và cũng ngọn lửa ấy đã bùng bùng phẫn nộ thiêu đốt mọi thế lực bạo tàn.

Truyện Kiều là tác phẩm văn học mẫu mực, như cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng nhận xét, là hòn ngọc quý của tiếng Việt. Cùng với Truyện Kiều, Nguyễn Du còn hàng trăm bài thơ chữ Hán tuyệt tác và nhiều tác phẩm đặc sắc được viết bằng chữ Nôm, cũng chan chứa tình yêu thương con người và thái độ phản kháng quyết liệt với các thế lực áp bức, đè nén con người. Do vậy, dù Nguyễn Du còn hạn chế trong nhìn nhận, giải quyết những vấn đề của xã hội, của con người, trong việc tìm ra lối thoát cho nhân vật, cũng như cho cuộc đời mình, nhưng trong tình cảm và trong trái tim mọi người dân Việt Nam cũng như với loài người tiến bộ, Nguyễn Du và Truyện Kiều

luôn có một vị trí đặc biệt đáng kính và đáng yêu; vị trí mà nhân dân và nhân loại dành cho một đại thi hào, một kiệt tác văn chương mang tầm vóc nhân loại.

Các công trình nghiên cứu về Nguyễn Du và Truyện Kiều cũng như các tác phẩm khác của ông đã trải qua hai thế kỷ. Năm 1965, giữa lúc cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước của dân tộc ta đang ở giai đoạn gay go và ác liệt nhất, Hội đồng Hoà bình thế giới, Đảng, Nhà nước ta đã long trọng kỷ niệm 200 năm năm sinh Nguyễn Du. Giới nghiên cứu văn học, văn hoá nước nhà đã có những đóng góp vô cùng to lớn vào việc nghiên cứu, tìm tòi cái hay, cái đẹp trong cuộc đời và sự nghiệp của Nguyễn Du.

Bốn mươi năm qua, các nhà nghiên cứu, giảng dạy về Nguyễn Du và Truyện Kiều, trong và ngoài nước, đã công bố rất nhiều công trình nghiên cứu về Nguyễn Du và các tác phẩm của ông. Tác phẩm bất hủ Truyện Kiều đã được dịch ra nhiều thứ tiếng. Hai trăm năm trước, Nguyễn Du từng băn khoăn, đau buồn và bế tắc trước biết bao số phận con người. Hôm nay, trên đất nước ta, mong ước của nhà thơ về một xã hội công bằng, nuôi dưỡng những tình yêu lứa đôi đã thành hiện thực. Đường lối xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, làm cho văn hoá trở thành nền tảng tinh thần của xã hội đã được Hội nghị lần thứ 5 của Ban Chấp hành Trung ương khoá VIII và Kết luận Hội nghị lần thứ 10 Ban Chấp hành Trung ương khoá IX khẳng định, càng làm tăng thêm lòng tự hào và trách nhiệm của chúng ta đối với việc kế thừa và phát huy di sản văn hoá của cha ông.

Trong bối cảnh ấy, Hội thảo khoa học toàn quốc lần này về Nguyễn Du và tác phẩm của ông được Bộ Văn hoá - Thông tin và Ủy ban nhân dân tỉnh Hà Tĩnh tổ chức có ý nghĩa đặc biệt. Hội thảo lần này là dịp để các nhà nghiên cứu ở Trung ương và địa phương, trong nước và nước ngoài nhìn lại những thành tựu nghiên cứu về Nguyễn Du và Truyện Kiều cũng như các tác phẩm khác của đại thi hào Nguyễn Du. Qua tấm gương cuộc đời và sự nghiệp chói sáng của Nguyễn Du, chúng ta cũng học được ở ông rất nhiều điều lớn lao và cao cả, trước hết là chủ nghĩa nhân

Phạm Quang Nghị: Đại thi hào Nguyễn Du - danh nhân...

văn, là tình yêu bao la mà ông luôn dành cho những con người đã từng chịu nhiều khổ đau, bất hạnh.

Cuộc hội thảo của chúng ta là diễn đàn trao đổi nhằm nâng cao trách nhiệm của những người nghệ sỹ - chiến sỹ đối với thời đại và nhân dân; là dịp nhìn nhận, rút ra các bài học cho việc xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

Qua hội thảo khoa học này, chúng ta sẽ đúc rút được nhiều bài học quý cho việc xây dựng con người Việt Nam với 5 đức tính mà Nghị quyết Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoá VIII và Kết luận Hội nghị lần thứ 10 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoá IX đã khẳng định.

Nghiên cứu di sản văn hoá của người xưa và kỷ niệm các danh nhân văn hoá, điều quan trọng là tìm ra được những bài học cho hôm nay. Có vậy, Nguyễn Du và tác phẩm của ông mới thực sự là hành trang tinh thần của chúng ta.

Sinh thời, Nguyễn Du từng băn khoăn, tự hỏi:

*"Bất tri tam bách dư niên hậu,
Thiên hạ hà nhân khấp Tố Như".*

Ông phải thốt lên như vậy bởi xã hội mà ông sống là một xã hội vàng thau lẫn lộn. Dường như chỉ có ông mới nhìn thấu muôn sự ở đời và dường như cũng chỉ có ông mới dành toàn bộ tình yêu và những giọt nước mắt của mình để than khóc, chia sẻ cho những con người bất hạnh, nhưng Nguyễn Du không biết liệu có ai thương xót cho thân phận và chia sẻ với khối tình nặng trĩu "mang xuống tuyến đài chưa tan" của ông hay không?

Đến nay, dù chưa đến ba trăm năm, trong thời đại Hồ Chí Minh, tên tuổi và sự nghiệp của ông không chỉ được mọi người Việt Nam biết đến, được tôn vinh, yêu quý; được nghiên cứu, tìm hiểu qua nhiều công trình khoa học của các thế hệ, mà hội thảo này của chúng ta là một minh chứng, mà ông còn được toàn thể nhân dân Việt Nam từ già đến trẻ, bạn bè thế giới biết đến với lòng ngưỡng mộ, tự hào và biết ơn sâu sắc./

P.Q.N